

ВПЛИВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ЕКОЛОГІЮ

Федулова І.В.

професор кафедри менеджменту

Національний університет харчових технологій, м. Київ

В роботі розглянуті питання впливу роботи сільськогосподарських підприємств на екологію держави. Чинники екологічної політики держави. Напрями реалізації екологічної політики сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: сільське господарство, екологія.

Сільське господарство України виступає основою забезпечення продовольчої безпеки держави. Потрібно відзначити значний соціальний ефект галузі. У сільському господарстві у 2011 році було зайнято 15,5% зайнятого населення країни. Не дивлячись на глобальний процес урбанізації, який має місце в Україні, частка сільського населення в країні складає трохи більше 30% загальної кількості. Частка сільського господарства в валовій доданій вартості незважаючи на поступове зменшення все ж залишається вагомою (табл. 3). А в загальній вартості основних засобів у 2011 році становила лише 1,7%, що говорить в першу чергу про зношеність і нестачу основних засобів. Частка сільського господарства в прямих іноземних інвестиціях у 2011 році становила лише 1,6% і це менше ніж за останні десять років, що свідчить про низьку інвестиційну привабливість даної галузі (табл. 1). Серед основних причин дослідники відзначають: непередбачуваність адміністративного регулювання цін і обмежень експорту; неефективні механізми державної підтримки сільгоспвиробництва, що охоплюють захист внутрішнього ринку від імпорту низькоякісної продукції, систему стандартизації, а також санітарних і фітосанітарних заходів, систему субсидування та інших фінансових інструментів підтримки; відсутність ринку землі сільськогосподарського призначення [1]. Частка сільського господарства в загальному обсязі інвестицій в основний капітал у 2011 році становила 7,7% і за цим показником спостерігається позитивна динаміка порівняно із 2000 роком (табл. 3). Однак за умов катастрофічно нестачі основних засобів цього недостатньо для нормального розвитку галузі.

Таблиця 1

Частка сільського господарства в основних показниках економічної діяльності України, %

Роки	Частка сільського господарства в загальних показниках економічної діяльності:			
	вартості основних засобів	інвестиціях в основний капітал	прямих іноземних інвестиціях	валовій доданій вартості
2001	10,2	5,0	1,9	16,3
2005	6,0	5,4	1,9	10,4
2006	4,8	5,8	1,8	8,6

2007	3,4	5,1	1,9	7,5
2008	3,0	7,2	2,3	7,9
2009	2,6	6,2	2,0	8,3
2010	1,7	7,2	1,9	8,7
2011	1,7	7,7	1,6	9,6

Джерело: [2]

Агропромислове виробництво є одним із найвідчутніших чинників впливу на довкілля. Деякі вчені навіть віддають йому першість за рівнем антропогенного навантаження. Це пов'язано, насамперед, із територіальною поширеністю його ланок, особливо сільського господарства. Крім того, екологічна безпечність продукції аграрної сфери є запорукою здоров'я нації і навпаки, її забруднення несе в собі вкрай тяжкі наслідки й ризики для здоров'я людини. У ХХ ст. вплив агропромислового виробництва на довкілля посилюється з інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва, а саме: механізацією багатьох процесів, надмірною розораністю території та глибокою оранкою, хімізацією, меліорацією, високою концентрацією виробництва тощо. Тому проблема екології сільського господарства в нашій країні є дуже важливою.

Сельскохозяйственные угодья занимают приблизительно 70 % всей территории Украины, а в ряді регіонів перевищує 88 відсотків. Це набагато більше, ніж у країнах Європи (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика рівня розораності земель країн Західної Європи, Білорусі та України, %

Країна	Рівень розораності земель, %
Норвегія	2,7
Австрія	16,9
Греція	18
Нідерланди	24,3
Португалія	25,5
Білорусь	29,4
Іспанія	29,7
Німеччина	32,7
Франція	33,1
Польща	45
Угорщина	51
Україна	57,3

Джерело: [3]

До обробітку залучені малопродуктивні угіддя, включаючи прируслові луки і пасовища та схилі землі. Якщо Україна в Європі займає 5,7 відсотка території, то її сільськогосподарські угіддя - 18,9 відсотка, а рілля - 26,9 відсотка.

Забезпечення землею в Україні у 2011 році 41758 тис. гектарів сільськогосподарських угідь, у тому числі 0,80 га пашні на одну особу (у 2000 році ці показники були, відповідно, 38421,4 тис. гектарів и 0,77

гектари). Однак, в результаті різної щільності населення і міграції, існує значна варіація цих показників в різних регіонах і в різні проміжки часу. Структура площ основних сільськогосподарських культур за останні 20 років істотно змінилася. Так, в 2011 році на зернові і зернобобові культури приходилося 57% (в 1990 – 45%), технічні - 27 % (в 1990 – 11,6%), кормові – 9 % (в 1990 – 37%), картопля і баштанні – 7% (в 1990 – 6,4%). Це пояснюється змінами структури сільськогосподарського виробництва і окремих галузей за останні два десятиріччя. Істотні структурні зміни відбулися не тільки в галузевій структурі сільського господарства, а й в структурі сільськогосподарських виробників.

Сталий розвиток розглядається як «...такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» [4]. Дві взаємопов'язані проблеми – «задоволення потреб суспільства» та «можливості біосфери» – слід розглядати та вирішувати одночасно з розробкою оптимальних, екологічно безпечних варіантів взаємодії природи, суспільства і агропромислового виробництва, управління процесами природокористування в сільському господарстві [5]. Концепція сталого розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох основних точок зору: економічної, соціальної і екологічної.

Особливе значення для подолання екологічної кризи, для зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище, для припинення його прогресуючих забруднення, деградації та виснаження ресурсів мають розробка й практична реалізація широкомасштабних заходів, спрямованих на екологічно безпечну інтенсифікацію та організацію виробництва в національному агропромисловому комплексі. Це необхідно для того, щоб в першу чергу перевести його на модель сталого, екологічно зрівноваженого і ефективного розвитку. Оскільки в агропромисловому виробництві використовується величезна кількість природних ресурсів (зокрема – земельних і водних), а його вплив поширюється майже на 80 % загальної площі України, то цілком зрозуміло, чому це завдання слід вважати першочерговим і надзвичайно важливим.

Деградація та забруднення навколишнього природного середовища – це наслідки надмірного залучення земельних ресурсів до використання в аграрній сфері, зростання антропогенних навантажень до критичних рівнів, порушення екологічно допустимих співвідношень між первісною природою і сільськогосподарськими угіддями; між окремими видами угідь (орними землями, кормовими угіддями й багаторічними насадженнями); між лісовими та сільськогосподарськими угіддями тощо. Вони ж, у свою чергу, здебільшого зумовлені недосконалою концепцією розвитку агропромислового сектору, екстенсивною, енерго- і ресурсомісткою моделлю ведення аграрного виробництва.

За даними окремих дослідників розвиток технологій у 20 ст. забезпечив різке зростання виробництва продуктів харчування, але паралельно з цим перетворив сільськогосподарську галузь в основного забруднювача навколишнього природного середовища [6].

Деструктивні процеси руйнують не тільки ґрунтовий покрив, але й всю ландшафтну сферу України. Одним із основних дестабілізуючих факторів визнається рілля, тому питання оптимізації співвідношення земельних угідь повинні вирішуватися в першу чергу. За розрахунками українських вчених, в державі необхідно зменшити площу ріллі на 10 млн. га, щоб довести розораність території до 40 %, збільшити площу лісів, полезахисних смуг, природних кормових угідь, рекреаційних площ тощо [7].

Чинники екологічної політики агропромислового комплексу		
1. Стан навколишнього середовища та окремих природних ресурсів у тому чи іншому регіоні	2. Реальна можливість одержання максимального екологічного ефекту від вкладення певного обсягу інвестицій в охорону навколишнього середовища і раціоналізацію природокористування	3. Застосування диференційованих регіональних підходів щодо оподаткування, кредитування, фінансування при вирішенні екологічних проблем, завдань охорони та відтворення природних ресурсів
Напрями реалізації екологічної політики сільськогосподарських підприємств		
1. Внесення мінеральних та органічних добрив на оброблюваній землі та під багаторічні насадження		
2. Використання пестицидів		
3. Зрошення та осушення земель		
4. Обґрунтування рівня розораності та збереження агрофізичних властивостей ґрунтів		
5. Екологічна політика щодо перешкоджання забрудненню ґрунтів, в тому числі важкими металами		
6. Запобігання фізичній деградації ґрунтів		
7. Запобігання негативному впливу ерозійних процесів: вітрова, водна та комплексна ерозія, підкислення, засолення, осолонцювання та забруднення ґрунтів, підтоплення та порушення земель, зсуви		

Рис. 1 Чинники та напрями реалізації екологічної політики агропромислового комплексу

На рис.1 показані чинники і напрями реалізації екологічної політики підприємств агропромислового комплексу, які повинні знайти своє відображення при вирішенні питань ефективності сільськогосподарського виробництва, забезпечення подальшого розвитку сільського господарства для майбутніх поколінь, ефективні та надійні організаційно-економічні інструменти і прийоми впливу на товаровиробників, природокористувачів і забруднювачів довкілля, дійову систему державного контролю за дотриманням ними екологічних вимог, нормативів, стандартів, обмежень, положень чинного законодавства у сфері природокористування і охорони природи.

Літературні джерела:

1. Програми Економічних Реформ на 2010-2014 рр. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.agroconf.org/content/z-programi-ekonomichnih-reform-na-2010-2014-rr-pro-rozvitok-silskogo-gospodarstva>.
2. Державна служба статистики України. Дані з Веб-сторінки. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
3. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році. - К. : Міністерство екології та природних ресурсів України, LAT & K. – 2012. – 258 с.
4. Наше общее будущее. Доклад международной комиссии по окружающей среде и развитию. режим доступу: www.unep.org/RU_FactSheet_I_Environment_for_Development-Web.pdf
5. Первачук М. В. Проблеми екологізації агропромислового виробництва [Електронний ресурс] / [Первачук М. В.] // Збірник наукових статей “ІІІ-го Всеукраїнського з’їзду екологів з міжнародною участю”. – Вінниця, 2011. – Том.2. – С.426–429. Режим доступу: <http://eco.com.ua/>
6. Лихочвор В. Перспективи розвитку агро технологій в Україні // Пропозиція №3, 2008.- с. 47-52.
7. Греков В.О., Дацько Л.В. Охорона і відтворення родючості ґрунтів у зональних агроєкосистемах // Агроєкологічний журнал.- №1.- 2009. С. 43-47.